

navegador

El reconeixement de la diversitat lingüística a Suïssa

vista prèvia >

Entendre la diversitat lingüística com un element a protegir i a potenciar és quelcom que pot sonar allunyat de la realitat si es mira com afronta l'Estat espanyol l'existència de llengües diferents al castellà. Una realitat, però, que a Suïssa s'assumeix amb tota naturalitat i fonamenta la política lingüística d'aquest Estat.

Vicenta Tasa Fuster

Professora de Dret Constitucional i codirectora de la Càtedra de Drets Lingüístics de la Universitat de València. Directora acadèmica de la Fundació Nexa

vicenta.tasa@uv.es

El sistema legal de reconeixement de la diversitat lingüística de la Confederació Suïssa és un model molt diferent i cada vegada més allunyat del que ha seguit el Regne d'Espanya històricament i, encara més, des de 2010 fins ara. La creació de l'estat-nació liberal a Suïssa es fa sobre l'afirmació de la diversitat pròpia com a nexa d'unió principal del país. La pluralitat i no l'uniformisme ha fet forta la societat suïssa contemporània. En aquest treball no comparem el sistema legal sobre les llengües de la Confederació Suïssa i del Regne d'Espanya,¹ sinó que centrarem l'atenció en el model suís. Ens referirem, en primer lloc, a la realitat plurilingüe del país, a com recull la Constitució federal suïssa l'oficialitat de les llengües nacionals, i a la regulació de l'oficialitat de les llengües en les constitucions dels cantons, per detenir-nos especialment en la important Llei federal sobre les llengües nacionals de la Confederació i en la Llei sobre les llengües dels Grisons. Acabarem fent

una referència al reconeixement jurídic de les llengües de signes i fent unes reflexions finals.

Introducció: la realitat plurilingüe suïssa

El naixement de la Confederació Suïssa, el 1291, té lloc a partir dels cantons de parla germànica. Aquesta situació es manté fins el 1513, quan la Confederació iniciarà una expansió i incorporarà territoris de parles germànica, italiana, francesa, romanxa i arpitana. Amb tot, l'antiga Confederació dels Tretze Cantons tingué, en les relacions oficials confederals, només l'alemany com a llengua d'ús.² No serà fins el domini napoleònic de Suïssa (1798-1813), l'establiment el 1815 de les fronteres actuals, i l'aprovació de la Constitució liberal de 1848, que es reconeixerà la realitat plurilingüe en l'àmbit oficial.³

Actualment, dels 26 cantons suïssos, disset són oficialment monolingües

en alemany, quatre ho són en francès, un en italià, tres són bilingües en francès i alemany, i un és trilingüe en alemany, italià i romanx. Això no obstant, els cantons bilingües en francès i alemany —Berna, Friburg i Valais— tenen una frontera lingüística bastant delimitada:⁴ 28 districtes són de parla alemanya, quinze de llengua francesa i únicament tres són bilingües. Així mateix, l'únic cantó trilingüe, els Grisons, té tres districtes monolingües en alemany, dos monolingües en italià, quatre bilingües en alemany i romanx, i només un trilingüe. A més, la localitat de Bosco-Gurin, de menys de 100 habitants, al cantó de llengua italiana de Ticino, és bilingüe —italià-alemany. D'acord amb les dades de 2021 de l'Oficina d'Estadística, les llengües d'ús habitual de la població de més de quinze anys amb nacionalitat suïssa —les persones enquestades poden indicar fins tres llengües— són: 71,8% l'alemany; 23,8% francès; 6,2% italià; 0,7% romanx; 4,7% anglès, i 7,4% altres llengües. Però, tenint en compte que al voltant del 25% de la població que viu a Suïssa és d'origen estranger, la distribució de les llen-

1 TASA, *Desigualtat conflictiva o igualtat pacífica. Drets lingüístics i ordenament constitucional a Suïssa i Espanya. Dos models divergents*.

TASA, *Llengua i Estat*.

2 ELMIGER; FOSTER, *La Suisse face à ses langues: histoire et politique du plurilinguisme, situation actuelle de l'enseignement des langues*.

3 PAPA, *Storia della Svizzera. Dall'antichità ad oggi. Il mito del federalismo*.

4 BÜCHI, *Mariage de raison: romands et allemands: une histoire suisse*.

Les llengües oficials suïsses, llevat del francès, presenten una diglòssia funcional entre les parles locals i l'estàndard oficial de la llengua

gües d'ús habitual entre les persones residents és: 62,9% alemany; 22,8% francès; 8,4% italià; 0,5% romanx; 6,6% anglès, i 17,8% altres llengües.

Dir, finalment, que al voltant del 85% de la ciutadania suïssa pot parlar alemany i més d'un 90% en té coneixements passius. El francès pot ser parlat per la meitat de la població del país amb fluïdesa i prop de dues terceres parts en té un coneixement passiu. S'estima que prop de la quarta part dels suïssos pot parlar italià i una tercera part en té coneixements passius. Mentre el romanx és llengua nadiua de 35.000 persones, podria ser parlat per unes 70.000, i alguns milers més podrien entendre'l. És a dir, un 0,5% dels suïssos el tindrien com a llengua pròpia i un 1% de la població del país podria parlar-lo.

Les llengües oficials suïsses, llevat del francès, presenten una diglòssia funcional entre les parles locals i l'estàndard oficial de la llengua. La Suïssa actualment francesa, excepció feta del Jura, era de parla arpitàna, i en els últims segles aquesta llengua ha estat substituïda pel francès

estàndard.⁵ Les parles alemanyes a Suïssa són bastant allunyades de l'alemany estàndard i absolutament dominants en els usos socials quotidians. Amb tot, l'alemany estàndard és la llengua de l'espai institucional, educatiu i mediàtic formal. La diglòssia funcional en la Suïssa italiana entre la llengua estàndard i les variants locals llombardes gal-loitàliques, són significatives, però no tenen la magnitud de la Suïssa germànica.⁶ El romanx, està dividit en cinc dialectes i no ha tingut model estàndard fins el 1982. A partir d'aquell any, s'impulsa que l'estàndard siga obligatòriament utilitzat per les institucions oficials federals i cantonals. Els mitjans de comunicació oficials i la publicitat institucional usa preferentment la llengua estàndard; però, l'ensenyament i sovint en les administracions locals utilitzen habitualment les variants locals de la llengua.⁷ Aquesta diglòssia funcional dificulta els intercanvis lingüístics federals, especialment entre la Suïssa romanda —francesa— i la Suïssa germànica.

5 MÂITRE, «La Suisse romande dilalique».

6 BERRUTO, «L'italiano degli svizzeri».

7 FURER, *Situaziun actuala dal rumantsch*.

A més de les quatre llengües oficials, hi ha quatre altres llengües autòctones que no són oficials. La llengua del poble ienix va ser reconeguda formalment el 1997 com a cinquena llengua nacional de Suïssa, tot i que sense territori adscrit. El poble ienix, i els pobles gitanos sinti i manouche han sigut reconeguts com a minories nacionals el 2018, i en aquest reconeixement s'introdueix el compromís del Govern suís de conèixer la vitalitat de les llengües d'aquests pobles tradicionalment nòmades. La comunitat jueva és també una minoria nacional suïssa des de 2018 i una minúscula part de la comunitat jueva suïssa —menys de 2.000 persones— parla ídix en grups territorialment dispersos, que compten amb ajudes públiques federals per a mantenir la llengua. L'arpità o francoprovençal era la llengua de la major part de l'actual Suïssa de parla francesa. Entre el segle XVII i el XX es va donar una substitució de l'arpità pel francès.⁸ Actualment, aquesta llengua només és coneguda per transmissió familiar en població d'edat avançada en alguns districtes dels cantons de Friburg —5.000 persones— i de

8 MÂITRE, «La Suisse romande dilalique».

Per a mantenir l'harmonia entre les comunitats lingüístiques, s'ha de tenir en compte tant la distribució territorial tradicional de les llengües com la continuïtat futura de les minories lingüístiques autòctones

Valais —6.000 persones—, i també en moviments socials que volen recuperar la llengua al cantó de Vaud —unes 200 persones. Amb tot, l'arpità, sense cap reconeixement oficial, és la llengua majoritària de més de la meitat de la població d'Evolène; municipi d'uns 1.000 habitants. Els governs dels cantons donen ajudes puntuals als moviments en favor de l'arpità. Finalment, el Govern suís ha rebutjat reconèixer els grups rom com a minoria nacional tradicional suïssa; però considera els rom com a ciutadans actuals de Suïssa i afirma el dret que tenen d'utilitzar el romaní.⁹

L'oficialitat de les llengües nacionals en la Constitució federal

La primera constitució contemporània suïssa, de 1848, posà fi al confederalisme i establí que l'alemany, el francès i l'italià eren les llengües nacionals de la Confederació. Posteriorment, el 1874, la Confederació Suïssa aprova una nova constitució federal,

que reproduïa el que ja establia la constitució anterior pel que fa a les llengües nacionals i oficials.

Amb tot, la Constitució de 1874, que ha estat vigent fins el 1999, ha conegut 111 modificacions. Entre aquests canvis hi ha el de 1938, que fa del romanx, que ja era llengua oficial al cantó dels Grisons, la quarta llengua nacional suïssa. I, finalment, el canvi de 1996, que aprova que el romanx tinga també la condició de llengua oficial, si bé limitada a les relacions de les institucions federals amb la comunitat lingüística romanx. Finalment, una de les darreres modificacions d'aquesta Constitució, aprovada el febrer de 1999, determinava que les regions i les comunitats lingüístiques havien d'estar suficientment representades en el Consell Federal; un canvi que no es va repetir al Tribunal Federal al no modificar l'article que establia que l'alemany, el francès i l'italià, però no el romanx, havien d'estar representats en aquest Tribunal.¹⁰

La nova Constitució suïssa de 1999 dedica molta més atenció a la qües-

tió lingüística i introdueix algunes novetats que són rellevants, atenent a la interpretació que ha fet després la jurisprudència.¹¹ En aquest sentit, la Constitució reitera que les llengües nacionals són l'alemany, el francès, l'italià i el romanx; mentre que estableix les bases del sistema de reconeixement del plurilingüisme suís i afirma que els idiomes oficials de la Confederació són l'alemany, el francès i l'italià, sent el romanx llengua oficial per les relacions que la Confederació manté amb les persones romanxes. Així mateix, constitucionalitza el que era una pràctica històrica des de 1848, com és que són els cantons els que decideixen sobre les seues llengües oficials i recorda que, per a mantenir l'harmonia entre les comunitats lingüístiques, s'ha de tenir en compte tant la distribució territorial tradicional de les llengües com la continuïtat futura de les minories lingüístiques autòctones. Finalment reitera principis que ja estaven a l'anterior text constitu-

9 CONSELL D'EUROPA, «Fifth Report submitted by Switzerland Pursuant to Article 25, paragraph 2 of the Framework Convention for the Protection of National Minorities».

10 BRAUN, «Constitutional Change in Switzerland».

11 SCHMITT, «Principles and criteria of the jurisprudence of the Swiss Federal Tribunal concerning linguistic questions»; SCHMITT, «L'expérience suisse en matière de garanties linguistiques»; SCHMITT, «La política lingüística a Suïssa: el paradigma canvia, però la complexitat es manté».

El conflicte entre els principis de territorialitat i de garantia de futur de les comunitats lingüístiques històriques i el principi de llibertat de llengua obligarà a reformular profundament el model

cional, com ara que la Confederació i els cantons hauran de fomentar la comprensió i l'intercanvi entre les comunitats lingüístiques, que la Confederació donarà suport als cantons multilingües i, especialment, als cantons dels Grisons i el Ticino per a salvaguardar i promoure el romanx i l'italià.

Pel que fa a dues institucions federals centrals, la Constitució de 1999 manté el contingut del text anterior, afirmant que les diverses regions i comunitats lingüístiques suïsses han d'estar equilibradament representades en el Consell Federal. Ara bé, a diferència de la constitució anterior, que es referia a la presència de l'alemany, el francès i l'italià, exclusivament, en el Tribunal Federal, la Constitució de 1999 no fa cap referència a les llengües en aquesta matèria i remet la seua regulació a una llei posterior.

Finalment, hem de subratllar que la Constitució de 1999, incorpora i garanteix el principi de «llibertat de llengua». La jurisprudència del Tribunal Federal ja havia incorporat el dret actiu a la llibertat de llengua —dret a expressar-se en la

llengua pròpia— en cantons plurilingües. La jurisprudència posterior a 1999 sembla tenir en compte aquest principi, també de manera passiva —dret a rebre serveis en la llengua pròpia—, en determinades circumstàncies en els cantons oficialment plurilingües. Es trenca, així, puntualment, amb el principi de territorialitat estricta que havia dominat a Suïssa des de 1848 i s'estima que, si la jurisprudència aplica en el futur aquest principi de manera expansiva, el conflicte entre els principis de territorialitat i de garantia de futur de les comunitats lingüístiques històriques i el principi de llibertat de llengua obligarà a reformular profundament el model suís de reconeixement de la diversitat lingüística.¹²

L'oficialitat de les llengües en les constitucions de les repúbliques cantonals

Hi ha onze constitucions cantonals que no fan referència a la llengua oficial —alemany—, mentre que

quinze n'expliciten l'oficialitat. Dos cantons bilingües defensen el principi de territorialitat històrica per a establir l'oficialitat de les llengües —Friburg— o constitucionalitzen la frontera lingüística sense mencionar-ne el principi —Berna. Dos pretenen la promoció activa del coneixement de les llengües oficials del cantó —alemany i francès a Friburg; italià, romanx i alemany als Grisons. I un cantó afirma en la constitució que regularà la proporció de funcionaris de cada llengua oficial —alemany i francès— en l'Administració cantonal —Berna.

De la mateixa manera, hi ha altres especificitats, per exemple dos cantons demanen un coneixement mínim de la llengua o llengües oficials per a adquirir la condició de ciutadans del cantó —Zuric i Berna. Un pretén la promoció del coneixement del dialecte francès propi i del francès estàndard —Jura. Mentre nou afirmen que no es discriminarà a cap persona per raó de llengua —Vlarus, Uri, Nidwalden, Appenzell Ausserrhoden, Basilea-ciutat, Argòvia, Berna, Vaud i Neuchâtel.

¹² SCHMITT, «La política lingüística a Suïssa: el paradigma canvia, però la complexitat es manté».

La llei reitera que els idiomes oficials de la Confederació són l'alemany, el francès i l'italià, i que el romanx és una llengua oficial per comunicar-se amb persones d'aquesta llengua

Ginebra és l'únic cantó que afirma l'oficialitat de la llengua de signes francesa (LSF); mentre que Zuric reconeix la llibertat de llengua per a la llengua de signes alemanya-suïssa (DSGS), tot i que no l'oficialitza.

Cinc constitucions cantonals recullen el dret, establert per tractats internacionals, a què tota persona reba informació en una llengua que compregui dels motius de la seua detenció —Appenzell Ausserrhoden, Sankt Gallen, Berna, Vaud i Neuchâtel— i aquests cantons, llevat d'Appenzell Ausserrhoden, també reconeixen el dret a un judici amb serveis lingüístics que el facen comprensible.

Finalment, Zuric, Sankt Gallen, Neuchâtel i Berna són els únics cantons que afirmen en la constitució cantonal la llibertat de llengua. Basilea-camp explicita que accepta també els escrits en llengües oficials de la Confederació que siguin diferents de la llengua oficial al cantó, que és l'alemany; Basilea-ciutat autoritza les autoritats cantonals a atendre en altres llengües diferents a l'alemany; mentre Argòvia permet la comuni-

cació en altres llengües suïsses oficials diferents de l'alemany, oficial al cantó, i també en anglès sempre que no hi haja queixes de tercers.

Llei federal sobre les llengües nacionals de la Confederació Suïssa

A més de la Constitució Federal i de les constitucions dels cantons, des de l'1 de gener de 2010 està en vigor la Llei federal sobre les llengües nacionals i l'entesa entre les comunitats lingüístiques, que ha estat modificada posteriorment en diverses ocasions.

Les finalitats de la llei, definides en l'article primer, són quatre: a) regular l'ús de les llengües oficials per les autoritats federals i en les relacions de la ciutadania amb aquestes autoritats; b) promoure l'enteniment i els intercanvis entre les comunitats lingüístiques; c) donar suport als cantons multilingües perquè puguin complir les seues funcions específiques; d) ajudar els cantons dels Grisons i el Ticino en les mesures en favor del romanx i l'italià. Uns objectius que ja eren en la Constitució, llevat de la regulació de l'ús de les

llengües per les autoritats federals. Pel que fa als principis que fonamenten la llei, el primer és garantir la igualtat de tracte als quatre idiomes; el segon és fer realitat la llibertat de llengua en tots els àmbits; el tercer, respectar la distribució territorial tradicional de les llengües; i, el quart, afavorir l'entesa entre les comunitats lingüístiques.

Les autoritats federals obligades per la llei són: l'Assemblea Federal i els seus òrgans, el Consell Federal, l'Administració Federal, els tribunals federals, i les comissions extraparlamentàries de la Confederació. Així mateix, estableix que el Consell Federal podrà determinar que aquesta regulació siga aplicable també a les organitzacions o persones que facen tasques administratives sota la llei federal.

La llei reitera que els idiomes oficials de la Confederació són l'alemany, el francès i l'italià i que el romanx és una llengua oficial per comunicar-se amb persones d'aquesta llengua; tot assenyalant que les autoritats federals usaran les llengües oficials en la seua

En les deliberacions del Parlament Federal i en les seues comissions, els diputats s'expressen en la llengua nacional de la seua elecció

forma estàndard. S'hi afirma que les persones que es dirigeixen a una autoritat federal, poden fer-ho en la llengua oficial de la seua elecció i que les autoritats federals responen en l'idioma oficial utilitzat pel seu interlocutor, tot i que poden acordar amb la persona interessada l'ús d'una altra llengua oficial. Així mateix, les persones de llengua romanx poden dirigir-se a les autoritats federals en una de les seues llengües o en romanx grisó [romanx estàndard]; però les autoritats federals respondran sempre en romanx grisó. Amb tot, el Consell Federal pot restringir la lliure elecció de llengua oficial en les relacions amb les autoritats federals que tinguen un àmbit d'activitat limitat a una part del territori.

Així mateix, en les relacions amb les persones que no dominen cap llengua oficial, les autoritats federals utilitzaran en la mesura que siga possible un idioma que aquestes compreguen.

La Llei sobre les llengües nacionals adverteix que l'administració de Justícia federal, però, té una regulació lingüística singular. En

aquest sentit, la Llei, de 17 de juny de 2005, sobre el Tribunal Federal, regula l'ús de les llengües oficials establint, primerament, que per a constituir els tribunals es té adequadament en compte el coneixement específic dels judicis i les llengües oficials. Posteriorment, l'article 42.1, en parlar de les actuacions judicials escrites recorda que han de ser redactades en una llengua oficial. Respecte a la llengua del procediment afirma que es durà a terme en una llengua oficial —alemany, francès, italià o romanx grisó—, i com a regla en la llengua de la decisió impugnada. Si les parts utilitzen una altra llengua oficial, el procediment es pot fer en aquesta llengua; quan el procediment és d'ofici, es té en compte la llengua de les parts, sempre que siga una llengua oficial.

A més de la llengua de les institucions federals, la llei comina a les autoritats federals a usar un llenguatge administratiu clar, respectuós, no sexista i que responga a les necessitats dels destinataris; comprometent-se el Consell Federal a la formació i el perfeccionament lingüístic del personal.

En les deliberacions del Parlament Federal i en les seues comissions, els diputats s'expressen en la llengua nacional de la seua elecció; mentre que les discussions del Parlament i de les comissions, els missatges, informes, les propostes o els projectes de llei, de manera general, han d'estar disponibles en alemany, francès i italià. En conseqüència, el romanx seria una llengua d'ús oral, però no de treball escrit, en la majoria dels treballs parlamentaris.

Així mateix els membres del Consell Federal, el canceller de la Confederació i els treballadors de l'Administració, treballen en alemany, francès o italià, segons el seu criteri. També, ací, en la mesura que l'oficialitat del romanx és limitada a les relacions amb les persones de parla romanxa, aquesta llengua no seria llengua de treball en l'Administració pública, el Govern federal i la Cancelleria.

Els textos normatius i disposicions oficials de tota mena es publiquen, de manera ordinària en alemany, francès i italià; si bé, els textos d'especial importància i la documentació per a les eleccions i les votacions federals també es publiquen en

Els poders públics s'asseguraran que, en tots els nivells educatius, es presta una atenció especial a la llengua d'ensenyament, i singularment a la seua modalitat estàndard

romanx. Els textos que es publiquen en romanx són decidits per la Cancelleria Federal, havent escoltat la Cancelleria d'Estat del cantó dels Grisons i els serveis federals interessats.

La llei estableix que les autoritats federals fan els avisos públics en les llengües oficials de cada lloc. Així mateix, les autoritats federals faran servir els quatre idiomes oficials en els seus impresos, en les portades de les seues pàgines web i en els rètols dels seus edificis. Igualment, tots els documents personals s'han de fer en les quatre llengües oficials. I els formularis de la Confederació per al públic han d'estar disponibles en tots els idiomes oficials. Si bé, les autoritats federals poden fer excepcions per als formularis destinats a un nombre reduït de persones.

Respecte als tractats bilaterals o multilaterals que estan subjectes a una publicació obligatòria, la llei obliga al fet que, si més no, hi haja una versió original en almenys una llengua oficial de la Confederació.

Pel que fa a la promoció de l'entesa, el coneixement i els intercanvis entre

les comunitats lingüístiques, en l'àmbit escolar, la Confederació i els cantons han de promoure l'intercanvi d'estudiants i professorat. Més encara, els poders públics s'asseguraran que, en tots els nivells educatius, es presta una atenció especial a la llengua d'ensenyament, i singularment a la seua modalitat estàndard, promouran el plurilingüisme de l'alumnat i dels docents, i treballaran per a assegurar que els estudiants al final de l'educació obligatòria, tinguen competència lingüística en una segona llengua nacional i en una altra llengua estrangera, com a mínim.

Les autoritats federals podran ajudar econòmicament els cantons per a l'ensenyament d'una segona i una tercera llengua nacional, per a facilitar el coneixement de la llengua nacional del lloc a les persones d'origen estranger que parlen una llengua diferent de les llengües nacionals suïsses, i també promouran el coneixement de la seua llengua familiar a les persones estrangeres que parlen una llengua no oficial a Suïssa.

La llei es refereix també a la possibilitat d'impulsar centres d'inves-

tigació científica en matèria lingüística i sobre plurilingüisme; a la possibilitat de concedir ajuda financera a agències de notícies d'àmbit nacional que difonen informació sobre les quatre regions lingüístiques, a organitzacions i institucions sense ànim de lucre per a fomentar l'entesa entre les comunitats lingüístiques i la promoció del plurilingüisme, i als organismes públics que donen suport a projectes per fomentar l'entesa entre les comunitats lingüístiques; i pot concedir ajuda financera a les organitzacions i institucions sense ànim de lucre que treballen en la traducció de textos a les llengües nacionals.

En l'Administració, la Confederació promourà el coneixement de les llengües nacionals entre el seu personal i buscarà la representació equitativa de les comunitats lingüístiques en les institucions federals i en les comissions extraparlamentàries; i promourà el plurilingüisme en l'exèrcit. I, en aquest sentit, cal afegir que l'exèrcit suís utilitza l'alemany, el francès i l'italià de manera normal; però que els intents d'introduir-hi el romanx no han reeixit fins ara, a causa de les dificultats operatives

La llei promou l'atenció en la protecció i promoció del romanx i de la llengua i cultura italianes

al ser una minoria gairebé extrema, sense continuïtat geogràfica i amb un coneixement de la forma estàndard més aviat baix.

En l'aspecte concret dels usos de les llengües nacionals i dels percentatges de treballadors públics de cada comunitat lingüística, la llei fou desenvolupada poc després de la seua entrada en vigor, a través de l'Ordinanza sobre les llengües nacionals i la comprensió entre les comunitats lingüístiques de 4 de juny de 2010.

Aquesta ordenança estableix en l'article 7.1 que la representació de les comunitats lingüístiques en les unitats de l'Administració Federal, exclòs el sector dels politècnics federals, ha d'ajustar-se als percentatges del 68,5%-70,5% d'alemany, 21,5%-23,5% francès, 6,5%-8,5% l'italià, i el 0,5%-1,0% romanx. Així mateix, pel que fa al sistema de selecció dels funcionaris públics, s'afirma que tots els treballadors públics hauran de demostrar el coneixement oral i escrit d'una segona llengua nacional en funció de les seues funcions. Si bé els quadres mitjans de l'Administració han de demostrar un coneixement actiu d'una segona llengua

nacional i passiu d'una tercera; els quadres superiors hauran de demostrar un bon coneixement actiu d'una segona llengua i passiu d'una tercera. L'Administració federal facilitarà als seus treballadors cursos de llengua alemanya, francesa i italiana. La llei obliga a la Confederació, dins dels límits del pressupost, a concedir ajuda financera als cantons multilingües per al compliment de les seues funcions singulars.

El text concreta que els cantons multilingües són Berna, Friburg, Grisons i Valais i hi estableix com a objectius la creació de condicions adequades per a permetre el treball multilingüe dins de les institucions polítiques, el poder judicial i l'administració; i la promoció, en tots els nivells educatius, del plurilingüisme de l'alumnat i del professorat respecte a les llengües oficials del cantó.

Finalment, la llei promou l'atenció en la protecció i promoció del romanx i de la llengua i cultura italianes, i per a aconseguir-ho, la Confederació atorga als cantons dels Grisons i de Ticino ajudes econòmiques especials, per a impulsar les organitzacions i institucions que estan compromeses

a nivell supraregional en la protecció d'aquestes llengües, així com per a les publicacions que es fan al país en romanx i italià, i de manera especial, la Confederació podrà donar suport a mesures per a promoure la premsa en romanx.

Llei sobre les llengües dels Grisons

El cantó del Grisons és el més complex en termes lingüístics. La llengua dominant n'és l'alemany, és l'únic cantó amb la llengua romanxa en diversos districtes sense continuïtat territorial i té també tres territoris de parla italiana, aïllats entre ells. A més té la particularitat de ser l'únic cantó que compta amb una llei cantonal sobre les llengües. La llei fou aprovada abans que la Llei sobre les llengües federal i comptà amb una notable resistència de la comunitat de parla alemanya.

S'hi afirma que els districtes oficialment monolingües han d'estar formats per cercles —una mena de comarques— monolingües en la mateixa llengua; mentre que són considerats districtes plurilingües aquells que tenen tant cercles monolingües

Als Grisons, per llengua autòctona cal entendre la llengua històricament parlada al territori; a la pràctica, l'italià i sobretot el romanx, que són les llengües que reben la pressió de l'expansió de l'alemany

com cercles plurilingües, i aquests districtes tindran com a llengües oficials totes les que siguin oficials als cercles.

Això no obstant, la part més debatuda de la llei fou el capítol sobre les llengües oficials i escolars de les comunes —municipis— i els cercles. S'hi afirma, primer de tot, que són les comunes les que determinen la seua llengua oficial i s'hi introdueix el concepte de «comunitat lingüística autòctona», en dir que les comunes amb una proporció d'un mínim del 40 per cent de persones pertanyents a una comunitat lingüística autòctona són considerats comunes monolingües, en aquesta llengua, i les comunes amb una proporció d'un mínim del 20 per cent de persones pertanyents a una comunitat lingüística autòctona són considerades comunes plurilingües i la llengua autòctona serà llengua oficial.

Per llengua autòctona, cal entendre la llengua històricament parlada al territori; en la pràctica, l'italià i sobretot el romanx, que són les llengües que reben la pressió de l'expansió de l'alemany pel cantó. La llei permet així que les llengües

minoritàries dels Grisons puguen ser les úniques oficials en el municipi, encara que hi haja més parlants d'una altra llengua, sempre que la llengua autòctona arribe, com a mínim, a sumar el 40% de la població en els censos oficials.

Pel que fa a l'ensenyament, la llei estableix que, en els municipis monolingües la llengua de l'ensenyament és la llengua oficial. En els municipis plurilingües la primera llengua de l'ensenyament és la llengua autòctona, tot i que en els municipis plurilingües i en els de llengua alemanya es poden autoritzar escoles bilingües i en les localitats monolingües amb un mínim del 10% de romanxòfons o italianòfons, a l'escola s'hi ensenyarà obligatòriament aquestes llengües.

El reconeixement jurídic de les llengües de signes

A Suïssa, hi ha unes 10.000 persones sordes que utilitzen una de les llengües de signes suïsses per a comunicar-se, i al voltant d'unes 40.000 persones més que les entenen i saben expressar-s'hi. Cal advertir que les llengües de signes no són

traduccions de les llengües parlades, sinó sistemes de significació simbòlica de les diferents comunitats de sordmuts.¹³ Per això, països amb llengües parlades molt diferents poden tenir la mateixa llengua de signes o variants molt semblants derivades d'una llengua de signes anterior. I, per contra, països amb la mateixa llengua parlada poden usar llengües de signes diferents i variants —dialectes— notablement singulars.

A Suïssa, s'usen tres llengües de signes, la llengua de signes francesa (LSF), dominant a la Suïssa romanda, la llengua de signes italiana (LSI) usada al cantó de Ticino, i la llengua de signes suïssa-alemanya (DSGS), que s'utilitza a la resta de Suïssa, incloses regions de parla no germànica. Val a dir que la llengua de signes suïssa-alemanya, la majoritària a Suïssa, té cinc dialectes singulars —uric, Berna, Basilea, Lucerna i Sankt Gallus—, i és diferent de les llengües de signes austríaca i alemanya.

¹³ GROSJEAN, «Bilingualism, biculturalism, and deafness».

A la Confederació Suïssa, a diferència del Regne d'Espanya, no hi ha cap mena de tensió política que pose en qüestió el fet que Suïssa és una nació lingüísticament plural

La Llei federal sobre l'eliminació de desigualtats al voltant de les persones discapacitades de 2002 determina que, com a complement de les prestacions de les assegurances per invalidesa, la Confederació pot donar suport a mesures destinades a promoure l'ús de la llengua de signes i del llenguatge parlat en la formació acadèmica i professional de les persones afectades per problemes de llenguatge i audició.

La referència legal federal a l'existència de la llengua de signes no comporta, però, més que la possibilitat d'incentivar el seu ensenyament; no és cap mena de reconeixement oficial. Com hem vist, sols el cantó de Zúric garanteix la llibertat de llengua a la llengua de signes DSGS, encara que no la fa llengua oficial. I només el cantó de Ginebra reconeix l'oficialitat de la llengua de signes LSF en la seva Constitució.

Reflexions finals

A la Confederació Suïssa, a diferència del Regne d'Espanya, no hi ha cap mena de tensió política que pose en qüestió ni el fet que Suïssa és una nació lingüísticament plural,

ni l'estat-nació suís amb les seues fronteres actuals està en qüestió per cap grup territorial o lingüístic.

El més curiós del cas suís, i això ha de ser subratllat, és que el 1848 es constitueix en un estat-nació modern plurilingüe, trencant amb la tradició històrica de les anteriors confederacions de cantons d'usar exclusivament l'alemany en els àmbits oficials, com a mínim per escrit. I, a més, ho fa en un moment en què els estats-nació occidentals tendeixen a aplicar el principi «d'un estat, una nació, una llengua», i, en conseqüència, implementaran polítiques d'uniformització etnicoculturals que pretenien la marginació i la desaparició de les llengües pròpies minoritàries i minoritzades, que eren considerades primitives o elements del passat o de la vida familiar o informal.

Per contra, la Suïssa plurilingüe oficial ha establert un sistema de reconeixement dels drets lingüístics sobre la base del monolingüisme territorial, amb una mena de principi no escrit «d'una localitat, una llengua», que fa que, tot i que l'estat és quadri-lingüe oficialment i alguns cantons bilingües i trilingües, la immensa majoria dels municipis suïssos

siguen monolingües, que la llengua oficial siga la majoritària o l'exclusiva de les persones que hi viuen, i que només un nombre reduït de localitats siga oficialment bilingüe.

El model suís de regulació constitucional de la diversitat lingüística i els drets lingüístics tracta de garantir la plena seguretat lingüística dels suïssos que parlen, si més no, una de les quatre llengües nacionals i oficials de Suïssa, i, a més, pretén la supervivència i continuïtat de les llengües nacionals suïsses, fent especial insistència en les més minoritàries: l'italià, i sobretot, el romanx.

El sistema adoptat a Suïssa per aconseguir la seguretat lingüística dels parlants de les diferents llengües oficials s'ha estructurat aplicant el principi de la territorialitat de les llengües, tot reduint-ne al mínim possible els casos de les poblacions bilingües i el contacte competitiu i conflictiu de llengües.

D'aquesta manera es tracta d'afirmar l'existència de territoris «col·lectivament» monolingües en una única llengua oficial, alhora que es propicia per part dels poders públics que

El model suís està molt allunyat del sistema espanyol de jerarquia lingüística i de subordinació de les llengües diferents del castellà

la població dels diferents cantons siguin «individualment» plurilingües i coneguen una altra llengua nacional suïssa —generalment, l'alemany i el francès— i una llengua estrangera —generalitzadament, l'anglès.

Amb tot, en la pràctica, la seguretat lingüística de la Suïssa romanxa és difícil, tot i l'oficialitat territorial suïssa, perquè, com hem vist, el nombre de parlants és reduït, el coneixement de l'estàndard romanx relativament baix, les capacitats del grup lingüístic per a abastar totes les dimensions de la vida actual en la pròpia llengua són limitades, i, a més, no pot rebre serveis lingüístics —TV, ràdio, premsa, llibres, oci, cultura... en la pròpia llengua des de l'estranger, ja que és l'única llengua oficial i nacional suïssa que no es parla en altres estats i les llengües més semblants —ladí i friülà— són minoritàries, tenen una situació sociolingüística de llengües minoritzades i només es parlen a algunes regions d'Itàlia.

Finalment, les minories lingüístiques extremes suïsses sense territori continu —ienix, ídix, romaní— i l'arpità, llengua radicalment minoritzada i en un procés molt avançat de substitu-

ció lingüística que només és parlada en alguns cantons de la Suïssa francesa, no tenen força social i política suficient perquè els cantons i la Confederació Suïssa intentin garantir un mínim de seguretat lingüística als seus parlants. De fet, les intervencions més notòries de l'estat suís, en la seua dimensió federal o cantonal, per aquestes llengües es limiten a promoure de manera directa i indirecta algunes mesures per a afavorir-ne el coneixement i l'estudi, en especial de l'arpità i del ienix.

En conclusió, el model de reconeixement de la diversitat lingüística de la Confederació Suïssa s'orienta a aconseguir la seguretat lingüística dels parlants de les llengües oficials i el suport a la diversitat pròpia, al monolingüisme oficial territorial i el plurilingüisme personal de la població suïssa. Un model molt allunyat del sistema espanyol de jerarquia lingüística i de subordinació de les llengües diferents del castellà; que mostra les profundes limitacions de la democràcia espanyola. ■

■ Bibliografia

BERRUTO, Gaetano. «L'italiano degli svizzeri» [en línia]. Conferència a Nuit des Langes, Berna, de 8 de novembre de 2012. Disponible a: <www.m4.ti.ch>.

BRAUN, Dietmar. «Constitutional Change in Switzerland». A *Publius. The Journal of Federalism*, núm. 39-2. 2006.

BÜCHI, Cristophe. *Mariage de raison: romands et alémaniques: une histoire suisse*. Carouge: Zoé, 2001.

CONSELL D'EUROPA. «Fifth Report submitted by Switzerland Pursuant to Article 25, paragraph 2 of the Framework Convention for the Protection of National Minorities» [en línia]. Disponible a: <www.rm.coe.int>.

ELMIGER, Daniel; FOSTER, Simone. *La Suisse face à ses langues: histoire et politique du plurilinguisme, situation actuelle de l'enseignement des langues*. Neuchâtel: Institut de recherche et de documentation pédagogique, 2005.

FURER, Jean-Jacques. *Situazioni attuali dal rumantsch*. Neuchâtel: Uffizi federal da statistica, 2005.

GROSJEAN, François. «Bilingualism, biculturalism, and deafness». *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, núm. 13, 2010.

MÂITRE, Raphaël. «La Suisse romande dilalique». A *Vox Romanica*, núm. 62, 2003.

PAPA, Emilio R. *Storia della Svizzera. Dall'antichità ad oggi. Il mito del federalismo*. Milà: Bompiani, 2004.

SCHMITT, Nicolas. «Principles and criteria of the jurisprudence of the Swiss Federal Tribunal concerning linguistic questions».

A MILIAN, Antoni. *Jurisprudències constitucionals en matèria lingüística: principis i criteris. Seminari, Barcelona, 21 d'octubre de 2010*. Barcelona: Institut d'Estudis Autònoms, 2011.

SCHMITT, Nicolas. «L'expérience suisse en matière de garanties linguistiques».

A PLA, Anna M. (coord.). *Garantia dels drets lingüístics. Estudis de cas: Bèlgica, Canadà, Espanya, Itàlia, Moldàvia i Suïssa*. Barcelona: Institut d'Estudis Autònoms, 2014.

SCHMITT, Nicolas. «La política lingüística a Suïssa: el paradigma canvia, però la complexitat es manté». A *Revista de Llengua i Dret*, núm. 67, 2017.

TASA, Vicenta. *Desigualtat conflictiva o igualtat pacífica. Drets lingüístics i ordenament constitucional a Suïssa i Espanya. Dos models divergents*. València, Tirant lo Blanch, 2017.

TASA, Vicenta. *Llengua i Estat*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2019.